

Globalne laboratorium

MARTA WACHOWICZ

PAWEŁ ROWIŃSKI

Instytut Geofizyki, Warszawa

Polska Akademia Nauk

wachowicz@igf.edu.pl

p.rowinski@igf.edu.pl

Cztery instytuty Polskiej Akademii Nauk podpisały umowę konsorcyjną, tworząc interdyscyplinarne Centrum Badań Ziemi i Planet – GeoPlanet

Oculis plus vident quam oculus – oczy widzą więcej niż oko. Ta myśl przyświecała twórcom Centrum Badań Ziemi i Planet – GeoPlanet. Celem powstania Centrum jest integracja prowadzonych w Polsce badań Ziemi. Dzięki łączeniu doświadczeń naukowców z różnych instytutów badających wieloaspektowo te same zjawiska przyrodnicze można uzyskać efekt synergii. Badania geologiczne, sejsmologiczne, atmosferyczne, hydrologiczne, polarne czy kosmiczne prowadzone w GeoPlanet przenikają się wzajemnie. To niewątpliwie nowa jakość w polskiej nauce. Tym bardziej że Centrum wykorzystuje istniejącą infrastrukturę badawczą. To wszystko powinno zaowocować znaczącym wzrostem konkurencyjności polskich jednostek na arenie międzynarodowej.

Wspólne obszary

Już od kilkunastu lat dawne klasyfikacje nauk zanikają, a kształtują się nowe multidyscyplinarne dziedziny badawcze. Proces ten jest dynamiczny i zdaje się nieodwracalny. Na przykładzie Europy widać, że duże, silne ośrodki są w stanie prowadzić aktywnie i na szeroką skalę badania interdyscyplinarne. Ożywiają one przemysł innowacyjnymi pomysłami. Wpływają na gospodarkę opartą na wiedzy (jak GeoForschungsZentrum w Niemczech czy IFREMER we Francji).

Instytuty tworzące GeoPlanet prowadzą działania w tych samych obszarach badawczych, ale skupiają się na ich innych aspektach. Na przykład w przypadku badań polarnych każdy z instytutów jest zaangażowany w inną tematykę badawczą. Statek Oceanica należący do Instytutu Oceanologii PAN eksploruje na szeroką skalę Bałtyk i północne regiony morskie. Instytut Geofizyki PAN z kolei ma stację badawczą na Spitsbergenie. Monitorowane są tam zmiany magnetyczne, sejsmiczne i atmosferyczne regionów polarnych. Instytut Nauk Geologicznych prowadzi badania glacialno-morskie w celu rekonstrukcji ewolucji

kriosfery. Centrum Badań Kosmicznych zaś zajmuje się badaniami jonosferycznymi w rejonach polarnych.

Monitorowanie zagrożeń

Sztandarowym produktem GeoPlanet mogą stać się badania zmian klimatycznych, a to dzięki dotychczasowej aktywności poszczególnych instytutów (badania ozonu w IGF PAN, burz i pogody kosmicznej w CBK PAN oraz aerozoli w atmosferze w IO PAN) i doświadczeniu w tworzeniu złożonych modeli skomplikowanych zjawisk przyrodniczych. Zjawiska ekstremalne, takie jak trzęsienia ziemi, erupcje wulkanów, katastrofalne powodzie, długotrwałe susze, huragany, sztormy i fale tsunami, wymagają podejmowania coraz to nowszych sposobów przewidywania, oceny ryzyka i monitorowania zmian geosystemu. Dotyczy to również Polski nawiedzanej przez nawałnice i fale powodziowe, co stawia przed GeoPlanet duże społeczne wyzwanie.

Instytuty Centrum realizują politykę państwa w zakresie rejestracji globalnych zjawisk geofizycznych, których wyniki są przekazywane do światowych centrów danych.

Zarządzanie zasobami wodnymi, konieczność poszukiwania alternatywnych źródeł energii i złóż surowców naturalnych czy też katastrofy ekologiczne to zagadnienia, w przypadku których do rozwiązywania problemów niezbędne jest wykorzystanie nauk o Ziemi. Centrum ma aspiracje zabrać głos w dyskusji naukowej.

Ze względu na potrzebę stałego monitorowania Ziemi pod kątem szeroko pojętych zagrożeń – zarówno wy-

Podpisanie umowy konsorcyjnej Centrum GeoPlanet. Na zdjęciu dyrektorzy czterech instytutów PAN tworzących GeoPlanet, od lewej: dyrektor ING PAN – prof. dr hab. Marek Lewandowski, dyrektor IO PAN – prof. dr hab. Stanisław Massel, dyrektor IGF PAN – prof. dr hab. Paweł Rowiński, dyrektor CBK PAN – doc. dr hab. Marek Banaszekiewicz

IO PAN

W przypadku badań polarnych każdy z instytutów jest zaangażowany w inny aspekt badawczy. Statek „Oceania” należący do IO PAN eksploruje na szeroką skalę Bałtyk i północne regiony morskie

nikających z dynamiki środowiska, jak i zmian cywilizacyjnych instytutu Centrum od dawna z sukcesem angażują się w programy GMES (*Global Monitoring for Environment and Security*) i GEOSS (*Global Earth Observation System of Systems*). GeoPlanet ma szansę na objęcie roli jednego z europejskich liderów w dziedzinie monitoringu satelitarnego.

Modelowanie zjawisk przyrodniczych

Ziemia jest jak globalne laboratorium badawcze. By móc poszukiwać analogów zjawisk i struktur geologicznych występujących na innych planetach oraz w ciałach drobnych naszego Układu Słonecznego, musimy doskonale poznać procesy rządzące naszą planetą. Jest to też nierozdzielnie związane z pytaniami o pochodzenie życia i człowieka – wciąż nierozstrzygniętymi kwestiami w nauce.

Zadaniem Centrum GeoPlanet będzie tworzenie grup badawczych i realizacja wspólnych prac naukowych. Ma to duże znaczenie wobec struktury obecnego rynku naukowego. Dziś finansuje się przede wszystkim projekty konkursowe i kontraktowe. Dotacja podmiotów, czyli finansowanie statutowe jednostek, staje się mniej istotna.

Naukowcy GeoPlanet od lat prowadzą badania, posługując się modelowaniem zjawisk przyrodniczych. Trendy w rozwoju nauki wskazują, że obok teorii, eksperymentu i aplikacji coraz większe znaczenie ma symulacja. Ze względu na ograniczenie kosztów finansowych i społecznych symulacje zjawisk przyrodniczych, a zwłaszcza katastrof i naturalnych zagrożeń mają kolosalne znaczenie dla nauki i gospodarki.

Centrum GeoPlanet może stać się również strategicznym partnerem licznych podmiotów gospodarczych. IGF PAN i CBK PAN już uczestniczą w konsorcjach naukowo-przemysłowych. Działa to stymulująco na prowadzenie prac naukowych, efektywnie weryfikuje potrzeby badawcze. Gwarantuje także wdrożenie wyników naukowych i wzmocnienie potencjału gospodarczego kraju, zarówno w skali lokalnej, jak i ponadregionalnej.

Istotnym zadaniem Centrum jest prowadzenie nowoczesnej strategii edukacyjnej. Planowane są wspólne studia podyplomowe kształcące w zakresie geofizyki środowiska, zagrożeń naturalnych, kursy specjalistyczne prowadzone dla szerokiego kręgu odbiorców oraz interdyscyplinarne studia doktoranckie z zakresu nauk o Ziemi.

Cztery żywioły

Arystoteles twierdził, że cały poznawalny świat składa się z czterech elementów (woda, ogień, powietrze, ziemia), które można łączyć w pewnych określonych kombinacjach wynikających z ich właściwości. U Arystotelesa owe elementy mogą łączyć się ze sobą wówczas, gdy mają przynajmniej jedną cechę wspólną. Inne połączenia prowadziłyby do zetknięcia absolutnych sprzeczności. Cztery instytuty GeoPlanet ze swoim potencjałem naukowym, infrastrukturalnym i ludzkim mają aspiracje tworzyć, jak arystotelesowskie elementy, świat nauk o Ziemi. Wszelkie, nawet najbardziej pozornie dziwne, kombinacje badań są możliwe, a nawet pożądane. I miejmy nadzieję, że przyniosą trwałe i cenne rezultaty w badaniach geosystemu. ■